NASRETTİN HOCA
(1208-1238)

TÜRK kahkahasının adı, Nasrettin Hoca'dır. Türk insanının dünyaya bakışı, akılcılığı, özündeki gerçekçilik hep Nasrettin Hoca'nın fıkraları ile dile gelir. Gün görmüş, akıl öğrenmiş insanların durmuş-oturmuşluğu, onda... Örümcek kafalı yobazın budalalığını yüzüne çarpmak, onda... Namusluyu yüceltip, rezili yere çarpmak, onda... Düşünmek ve düşüncenin içinden bir tebessüm çıkarmak, yine onda... Nasrettin Hoca, Türk toplumunun şaheser bir karikatürüdür...

1208 yılında Sivrihisar'ın Horto köyünde dünyaya geldi. Babası Abdullah Efendi, bu köyün imamı idi. Ölünce, yerine Nasrettin Hoca bir süre imamlık yaptı. Fakat köyden çabuk sıkıldı. Gezmek, görmek, öğrenmek hevesi ile dolu idi. İmamlığı bırakarak Akşehir'e indi. Hayatı hakkında fazla bilgi yok. Hatta doğum ve ölüm tarihlerinin bile tam olup olmadığı kesin değildir. Eğer doğru ise, 1238 yılında 30 yaşında iken Akşehir'de öldü...

ANADOLU'DA HER GÜLÜNÇ FIKRA ONA MALEDİLMİŞTİ

AĞIZDAN ağıza geçerek zamanımıza gelen fıkraların pek çoğu, gerek kaba-saba, gerekse gerçek bilgiden yoksun oluşlarından, Nasrettin Hoca'ya ait olmadığında kuşku yoktur. Genellikle Anadolu'da her gülünç fıkra, her iğneli sözün Nasrettin Hoca'ya mal edilmesi, millî bir gelenek haline gelmiştir. "Bir gün Timurlenk Nasrettin Hoca'ya..." diye başlayan bütün fıkraların uydurma olduğu kesindir. Çünkü Nasrettin Hoca, Timurlenk'in yaşadığı çağdan yüzelli yıl önce ölmüştü.

Bir söylentiye göre, Nasrettin Hoca, Konya Medresesinde okumuş ve hatta bir süre kadılık da yapmıştır. Ama Konya'da okumuş mu, okumamış mı, kadılık yapmış mı, yapmamış mı, bilinemez. Ancak Nasrettin Hoca'nın dünya görüşüne, olgunluğuna, esprisine baktığımız zaman, onun okumuş bir kişi olduğundan şüphemiz kalmaz.

Nasrettin Hoca'nın, güldürmenin ötesinde pek bir şey söylemeyen fıkraları olduğu gibi, derin bir felsefî görüşü, Türk toplumunun akılcı ve faydacı mizacını yansıtan hikayeleri de vardır. Bu güldürü hikayelerinden birini örnekleyelim:

"Nasrettin Hoca birgün, bir bahçeye girmiş... Bakmış, başının üstünde, güneş parçası gibi parlayan kayısılar var... Dayanamamış, bir iki tane koparıp yemiş. Bir iki tane daha koparayım derken, ağacın üstüne çıkmış... Tam bu sırada, bahçe sahibi, elinde koca bir sopa ile çıkagelmez mi? Bahçe sahibi, "Sen kimsin?.. Ne arıyorsun bakayım orada?" demiş. Hoca, bakmış ki pabuç pahalı... Başlamış bülbül gibi şakımaya... Sonra da cevap vermiş: "Görmüyor musun, bülbülüm, yuvamda oturuyorum işte..." "Bahçe sahibi, "Ay o bülbül sesi mi senin ağzından çıkan?.. Biz hiç mi bülbül dinlemedik?.." deyince, Nasrettin Hoca öfkelenmiş, "Bana bak arkadaş, sen uzun ettin!. Zoraki bülbül bu kadar öter." deyip, kestirip atmış...

«ARKADAŞ, YARIM OKKA ÇEKMEZ BU KUŞ!..»

ŞİMDİ bir de Türk insanının akılcı, faydacılığını belirleyen bir hikayesini aktaralım...

Nasrettin Hoca pazarda dolaşırken bir kalabalık görmüş. Karışmış aralarına, bakmış, bir kuşun sahibi avazı çıktığı kadar haykırıyor: "Haydi, yok mu artıran?... Üç altına... Üç altına!. " Hoca kuşu satana sormuş: "Arkadaş, yarım okka çekmez bu kuş!.. Üç altın istemeye utanmıyor musun?." Kuşun sahibi gülmüş: "Çekil git Hoca, zevzekliğin sırası değil... Bu kuş, ama adam gibi konuşur!.. Anladın mı?.. Papağan bu, papağan!.."

Hoca eve koşup kümesteki kazı koltuğunun altına sıkıştırdığı gibi pazara gelmiş, papağanı satanın yanına gelip bağırmaya başlamış!.. "Hadi, çeyrek altına, çeyrek altına!.." Papağanın sahibi sormuş: "Neden 5 kuruşluk kaza çeyrek altın istiyorsun? Ben üç altın istiyorum ama, benim papağan adam gibi konuşur... Senin bu kaz ne yapar?..." Hoca, istifini bozmadan cevap vermiş: "Ne yapacak?.. O da adam gibi düşünür!.."

BU hikaye, ister faydacı bir görüşle olayların değerlendirilmesi biçiminde yorumlansın, ister, "Söz gümüşse, sükût altındır" atasözünün eleştirisi gözü ile bakılsın, apaçık bir dünya görüşünü yansıttığı ortadadır.

Hele, gerçeği bulmanın kolay olmadığını, gerçeğin görüşe, anlatılışa göre değer değiştirdiğini anlatan, Nasrettin Hoca'nın çok bilinen şu hikayesi, dünya mizahı ölçülerinde bile altın değerindedir:

"Nasrettin Hoca'nın komşusu, karısı ile kavga etmiş, sonra Hoca'ya gelip içini boşaltmış. Hoca, dinlemiş dinlemiş, sonra, "Haklısın komşu" demiş.

Derken bu sefer, komşunun karısı gelmiş. O da başlamış anlatmaya. Kendi açısından olanları bir bir anlatmış... Hoca, yine dinlemiş, dinlemiş, "Haklısın, Bacı komşum" demiş..."

Meğer bütün konuşulanları yandaki odadan karısı işitirmiş. Koşmuş, Hoca'nın karşısına dikilmiş: "Kocası geldi, karısından yandı, "haklısın" dedin. Karısı geldi, kocasından yakındı "haklısın" dedin. İkisi birden haklı olur mu?.."

Hoca dönmüş, karısına bakmış, bakmış... Sonra, "Sen de haklısın hatun" demiş..."

«NASREDDIN HOCA TÜRK MİLLETİNİN MİNYATÜRÜDÜR»

HER anlatımın insan çıkarlarına dayandığını bundan güzel nasıl söylersiniz?.. Hoca da geniş bir hoşgörü, akılcı bir yöntem olmasa, bu hikaye nasıl kurulur, nasıl bağlanır?.. Eğer Türkler tarih boyunca imparatorluklar kurmuş, milletler yönetmişse, bunun sebebi, bu gerçekçilikleri, bu hoşgörüleridir.

Amerikalı sosyolog Herbert Adams Gibbons, Birinci Dünya Savaşı'nda Türklerin politikaları üzerine yazdığı bir kitaba, şu sözlerle giriyor:

"Türkler, akılcı, gerçekçi, hoşgörüsü bol, inanmış bir millettir.

Önce, Nasrettin Hoca'nın hikayelerini okuyunuz, sonra, kendilerini gidip görünüz. Göreceksiniz ki, dediklerim doğrudur. Nasrettin Hoca, Türk milletinin minyatürü gibi bir şeydir."

Sözden güzel ne olur?.. "Bâki kalan bu kubbede bir hoş sada imiş..."

RESMİ ARKA SAYFADA

NASREDDİN HOCA

HACI BEKTAŞ VELİ

(1209-1271)

HACI BEKTAŞ Veli'nin ünü, ne kadar büyük ve yaygınsa, hayatı hakkındaki bilgimiz de o kadar azdır. Hacıbektaş'dan gelen ve şimdi Ankara Kitaplığı'nda bulunan "Hurufname" adlı kitabın sonuna düşülmüş bir kayıt olmasaydı, doğduğu ve öldüğü tarihi de bilmek mümkün olmayacaktı. Bereket versin ki, sözünü ettiğimiz kitapta şu kayıt göze çarpıyor: "Hazineden gelen tomar-ı kebirde Hacı Bektaş[2] ın 606'da doğduğu ve 63 yıl yaşayıp 669'da öldüğü kayıtlıdır". (1209-1271)

Hacı Bektaş Veli'nin, Baba İshak'ın halifesi ve Mevlânâ'nın çağdaşı olduğu bilindiğine göre, bu tarihler arasında yaşamış olduğuna inanmak mümkündür.

13. yüzyıl, Moğolların Asya'yı allakbullak ettiği yüzyıl olduğu için, Moğol baskısına, Moğol kılıcına dayanamayan Türkistan, Buhara, Har zemşah insanları, kendilerini Batı'ya atıyorlar ve bu arada Anadolu'yu da dolduruyorlardı. Yesevî tarikatına bağlı birçok kişi böylece Anadolu'ya yerleşmiş oluyor. Bunlardan Baba İshak'ın bir halk hareketini başlatması üzerine, Selçuk Sultanı'nın ayaklanmayı kanlı bir biçimde bastırdığını, bu arada, Hacı Bektaş Veli'nin kardeşinin de öldürüldüğünü Âşık Paşa Tarihi, uzun uzun hikâye eder.

MEVLANA VE NURETTİN CACA İLE ÇAĞDAŞTI

BEKTAŞİLERCE "Velâyetname" adıyla bilinen esere göre, Hacı Bektaş, Nişapurlu'dur. 7. İmam Musa Kâzım'ın soyundandır. Mevlânâ ve Kırşehir Beyi Nurettin Caca ile çağdaştır. Hoca Ahmet Yesevî'nin ve onun halifesi olan Lokman Perende'nin dervişidir. Velâyetname'de bundan sonra verilen bilgiler, daha çok masal çeşnisi taşır. Bektaşi geleneğinin nasıl kurulup geliştiğini ve Bektaşi inançlarını göstermesi bakımından, epik yapıdaki bu eserin, ciddî bir belge olabilmesi için, çok sıkı bir eleştiriden geçmesi gereklidir.

Ancak, kuvvetli bir rivayet halinde günümüze kadar gelen ve bazı vak'a nüvislerimizin de itibar ettiği, güya Hacı Bektaş Veli'nin yeniçerilerin kuruluşunda bulunduğu ve bu yeni askeri takdis ettiği doğru olamaz. Çünkü Sultan Orhan zamanında kurulan yeniçeriliğin tarihi, HacıBektaş'ın ölümünden çok sonradır. Gerçi yeniçeri askerlerine "Taife-i Bektaşiyan", yeniçeri ağalarına da "Ağa-yi Bektaşiyan" denildiği doğru ise de bu nisbet, Hacı Bektaş Veli'den değil, — Âşık Paşa'nın yazdığına göre— Abdal Musa'nın bir süre Hacı Bektaş Tekkesinde kaldığı ve bir savaşta yeniçeri askerine kendi elifî tacını giydirdiğinden ötürüdür ve yeniçeriler, bu sebepten Bektaşiliğe meyil vermişlerdir.

13. yüzyıl Anadolu'sunda bir çeşit esnaf teşekkülü demek olan Ahîlik yaygındı. Ahî kollarından biri olan Seyfî koluna Hacı Bektaş Veli "Ser-Çeşme"lik eder. Böylece Bektaşilik, orta sınıfı kendisine bağlamış oluyordu. Ahîler, dergâhın manevî gücünden yararlanıyor, dergâh da, Ahîlerin örgütlü gücünü sataşmalara karşı kullanıyordu.

TEKKE FELSEFESİNİ YENİ BİR BİÇİME SOKTU

HACI BEKTAŞ Veli, Anadolu'ya göçen Türkleri kendisine bağlamasını bilmiş, kökeni AhmetYesevî'ye dayanan tekke felsefesini de Anadolu'nun o günlerine uydurarak yeni bir biçime sokmuştur. Yesevîlik ile Bektaşilik arasındaki farklar o yıllarda oluşturulmuştur. Horasan'dan yayılan Melâmetiyye ile de farklar peydahlamış, böylece Bektaşilik, eklektik bir yapı ortaya koymuştur.

Bektaşi töresine göre ahlâk, "eline, beline, diline" hâkim olmaktır. "Kendini bilene, atasının kanı helâl, bilmeyene anasının sütü haram." sözünden, insanı sağlam bir yapı içinde tuttuğu kolayca anlaşılır. İçki, erkâna girmiştir. Hele "Baba" tarafından sunulan bir "dolu", asla red edilmez. Ölüm, bir gömlek değiştirmekten ibarettir. Çoğu Bektaşiler, tenasühe inanırlar. İnsan, eğer hayatı boyunca iyi işler görür, törenin içinde yaşarsa, gelecek sefer de insan gelecektir. Fakat erkânı bozar, yanlışa düşerse, belki hayvan, belki de bir nebat olarak ikinci hayatını yaşayacaktır. Yalnız kemale ulaşanlar, 'Hak ile Hak olurlar' ve artık bu âleme gelmezler.

BEKTAŞİ EDEBİYATINI GÜÇLENDİRDİLER

BEKTAŞİLİĞİN temel fikri, "gayriye zarar vermemek, dünyaya gelmenin hakkını vermek"tir. Hak din İslâmiyettir. Şeriat, zahiri bir disiplindir. Asıl disiplin, insanın kendisine çizdiği hududun içinde kalmasıdır. "Kendini bilmeyen, dinini de, dünyasını da bilemez."

Hacı Bektaş Veli'nin "Makalât" adlı bir risalesi vardır. Bu risalenin Türkçe'ye iki tercümesi vardır. Biri neşirle, biri manzum olarak tercüme edilmiştir. Daha çok tanınanı, Sait Emre'nin çevirdiği nesir tercümedir.

Hacı Bektaş Veli de bir şairdi. Günümüze kadar gelmiş geniş bir Bektaşi edebiyatı vardır. Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve daha birçok halk şairi nefesler yazarak bu edebiyatı güçlendirmişler ve pek parlak noktalara ulaştırmışlardır. Bektaşiler, Türkçe yazmışlar, Türkçe söylemişler, Türk töre ve geleneklerini sürdürmüşlerdir. İslâmiyetin tutucu çevrelerine karşı, akılcı bir tutum içinde bulunmaları, toplumun gelişmesine yardım etmiştir.

RESMİ ARKA SAYFADA

HACI BEKTAŞ VELİ

KUBİLAY HAN
(1214-1294)

KUBİLAY Han buyruğunun yürüdüğü ülke topraklarının yüzölçümü 24 milyon kilometrekaredir. Bir başka deyimle, bugünkü Avrupa sınırlarıyla 2.5 Avrupa büyüklüğünde bir imparatorluğun başı idi. Bir ucu Çin Denizi'nde, bir ucu bugünkü Polonya sınırlarında 300 milyon insanın yaşadığı bir ülke... O yıllarda İngiltere Adaları'nda bir milyon insan yaşadığını düşünecek olursak, 300 milyon insanın, o çağda nasıl bir ekonomik ve savaş gücünü belirlediğini daha iyi anlarız...

Kubilây Han, büyük Moğol İmparatoru ve İmparatorluğun, Çin kolunun kurucusudur. İyi bir eğitim ve öğrenim görmüştü. Çince, Moğolca, Türkçe, Tibetçe biliyor ve bu dilleri edebiyatlariyle tanıyordu. Daha çok genç yaşta iken edebiyata, sanata, fene ve her türlü marifete gerçek bir ilgi gösteriyor, durmadan öğreniyordu. Buda dinine girmişti. Fakat hiçbir zaman, din tutuculuğu yapmamış, her dinden insanlara, ülkesinde ve yönetiminde yer vermiştir. Müslümanlara olduğu kadar Hıristiyanlara da hoşgörü göstermiştir. Bazı Müslüman ve Türkleri, genel valiliklerde ve hatta başbakanlıkta kullandı. Onun önem verdiği, insanın inancı değil, insanlığı ve yeteneği idi.

YENDİĞİ KARDEŞİNE BÜYÜK BİR ŞEFKAT VE MUHABBET GÖSTERDİ

AGABEYSİ Mengü Kağan ölünce onun yerine geçti (1259). Küçük kardeşi Arık-Boğa da taht üstünde iddialı idi. İkna etmeye çalıştı, muvaffak olamayınca, yenerek bertaraf etti. Fakat yendiği kardeşine öylesine bir şefkat ve muhabbet gösterdi ki, bütün komutanlar ve Moğol ileri gelenleri, Kubilây'ı takdir ettiler ve onu kendilerine Yüce Kağan bildiler.

Kubilây, Çin'e yöneldi. Önce Moğolistan'ın başşehri olan Karakurum'u bırakıp Hanbalık'a (Pekin) yerleşti. Pekin, eski bir uygarlık merkezi idi. Büyük bir imparatorluğun da merkezi, uygar bir şehir olmalıydı. Emrindeki kuvvetleri, Çin'in çeşitli bölgelerine saldırttı. Uzun, amansız mücadele yılları yaşadı. Çin, büyük bir ülke idi ve her adım başında tuzaklarla dolu idi. Kubilây Kağan yılmadı, usanmadı ve 1276 yılında, bütün Çin'in istilâsını tamamladı. Artık, Çin Denizi'nden Baltık Denizi'ne kadar uzanan kocaman bir imparatorluğun başında bulunuyordu.

Kubilây Han, bu sefer gözlerini Japonya'ya dikti. Bu adaların üstünde yaşayan insanlar, imparatorluğa dahil olmadıkça, imparatorluk için —küçük de olsa— tehlike idiler. Japonya'yı ele geçirmek için gemiler gerekti. Yüzlerce gemi yaptırdı. Onbinlerce asker bu gemilere bindiler ve denize açıldılar. Fakat deniz, Kubilay Han'dan yana değildi. Dağ gibi köpürerek havaya kalkan, ejderha misali dalgalar, Kubilây'ın gemilerini de, askerlerini de yuttu (1274).

Kubilây Han'ın donanması ve askerleri dalgalara yenilmişlerdi ama, Kubilây yenilmemiş, fikrinden vazgeçmemişti. Yeniden gemiler yaptırdı, yeniden askerler gemilere binip açıldılar. Ama fırtına da yeniden patladı. Yeniden bütün gemiler denizin dibini buldular. Bu sefer Kubilây Han ürktü. Üçüncü bir sefere izin vermedi ve böylece Japonya, Moğol istilâsından kurtulmuş oldu. Fakat bu istilâ teşebbüsünden Japonlar da ürkmüşlerdi. Kubilây'ı tanıyarak onun buyruğuna kendi istekleriyle girdiler.

DÜNYA'NIN İLK POSTA TEŞKİLATINI KURDU

KUBİLAY, Pekin saraylarına yerleşmiş bir cihangirdi ama, dünyanın dört ucunda olup biteni gözlüyordu. Pekin'de yüzlerce okul açtı. Herkesi okumaya teşvik etti. Hastaneler kurdu, kitaplıklar inşa ettirdi, yeni yollar açtı. Pekin'i bir ucundan öbür ucuna kesen büyük yollar, Kubilây zamanında yapılmıştır. Dünyanın ilk posta teşkilâtını Pekin'de kuran, Kubilây'dır. Mübadele vasıtası olarak bilinen altının yerine kâğıt para, ilk kez Pekin'de basıldı ve piyasaya sürüldü. Altının yerine kâğıdın geçer olması, Kubilây gibi devlet adamının varlığını gerektirir. Nasıl, bir Çin buluşu olan barut, Kubilây Han'ın elinde top haline getirilmiş ve ilk kez Çinlilere karşı kullanılmışsa, kâğıdın yapımını da Kubilây Çinlilerden öğrenmiş, fakat ondan para yapmayı kendisi düşünmüştür.

Kubilây döneminde Pekin, bütün tarihinde görülmemiş bir zenginlik ve ihtişam içinde yüzüyordu. İtalyan gezgini Marco Polo'nun Çin'e gelmesi bu sıralara rastlar. Kubilây Han'ın huzuruna kabul edilmiş, konuk edilmiş ve bütün ülkeyi gezmesine yardım edilmiştir Marco Polo, sonradan yazıp yayınladığı kitabında bu gördüklerini, büyük bir tutku ve heyecanla yazıya dökmüştür.

PRATİK ZEKALI BÜYÜK BİR İMPARATORDU

KUBİLAY Han, güçlü, yiğit, fikir ve sanat hâmisi, fen ve teknikte elde edilen son bilgileri pratik bir biçimde kullanmasını bilen büyük bir imparator olarak tarihe geçmiştir. Birçok ülkede Kubilây için yazılmış biyografilere, romanlara, hikâyelere, şiirlere rastlanır. Ancak Çin, öyle bir ülke idi ki, önce dışardan gelenlere boyun eğer, fakat bir süre geçtikten sonra kendisine benzetirdi. Nitekim çok geçmeden Kubilây'ın komutanları, genel valileri de Moğol törelerini, Moğol geleneklerini çabucak unutmuşlar ve hayatlarını Çinliler gibi yaşamaya, onlar gibi giyinmeye, onlar gibi zevk ve safa sürmeye başlamışlardı.

Kubilây Han 1294'de öldüğü zaman, dünyanın en büyük imparatorluğunu arkasında bıraktı. Yüzölçümü 24 milyon kilometrekare, nüusu 300 milyon... Çin, hâlâ eski sınırları içinde duruyor. Fakat Moğolistan, yakın zamana kadar Çin'in bir vilâyeti idi. Uygarlıklar, kolay kolay ölmezler...

RESMİ ARKA SAYFADA

KIBRİ ÂY HAN

HÜLÂGÛ HAN
(1217-1265)

DEDESİ, Cengiz Han; babası Cengiz Han'ın en küçük oğlu Tuluy'dur. 1217'-de doğdu.

Tarihe bu kadar çapraşık sıfatlarla girmiş hükümdar az bulunur. Onun için tarihler, "Kan dökücü, kıyıcı, amansızdır", derler. "Mülkün ihyası için büyük bayındırlık hareketlerine girmiş, şehirler kurmuş, kurulu olanları onarıp geliştirmiştir" derler. "İlme tutkundu, bilim adamlarını sever, onları arkalar, sarayında bilim sohbetleri düzenlerdi" derler. "Taa Bizans'tan astronomi bilginleri getirmiştir. Kendisi de astronomi üstünde geniş bilgisi olan bir hükümdardı" derler... Bu kadar birbirine zıt düşen işleri nefsinde toplamış bir başka hükümdar göstermek kolay değildir.

Ağabeysi Büyük Kağan Mönke, küçük kardeşi Hülâgû'yu 1254'de Bağdad'daki İslâm Halifesi ve Alamut'da yerleşen İsmailiye mezhebine karşı savaş vermek üzere İran'a gönderdi. Hülâgû, İran—Moğol devletinin, öteki adı ile, İlhanlılar'ın kurucusu oldu.

CENKLERDE BÜYÜK USTALIĞI VARDI

HÜLAGÜ, ağabeysi Mönke'nin yanında iyi yetişmiş, cenk oyunlarında ve yönetimde ustalığı ve becerikliliği ile tanınmıştı. İşlerinde kusuru olanlara karşı insafsızdı. Yasayı bozanlar, kim olursa olsun kılıçtan geçirilirdi. Alamut Kalesi'ne yerleşen İsmailiye mezhebine bağlı insanlar, ne İslâm Halifesi'ni, ne Moğolları dinliyorlar, bir başlarına yaşıyorlardı. Saklandıkları kale çok sağlamdı ve kıyasıya dövüşmekte idiler.

Hülâgû, ilk iş olarak İsmailiyelilere saldırdı. Kaleyi kuşattı. Kale çevresindeki köyleri yakıp yıktı, yaşayanları kılıçtan geçirdi. Geçtiği yollardan, kan dereleri akıyordu. Alamut, uzun bir direnmeden sonra düştü. Ağabeysinin verdiği görevlerden biri yerine gelmiş ve İsmailiyeliler meselesi ortadan kalkmıştı.

Bu defa, Bağdad üzerine yöneldi. Abbasi Halifesi Mutasım Billah'ın ordularını param parça etti. Bağdad'ı kuşattı. Halife, hiçbir çare kalmadığını görünce, Hülâgû'ya bir "Sultan" unvanı vererek işin içinden çıkmayı tasarladı. Halifeliğine güveniyordu. Hülâgû'ya, karargâhına gelip kendisini ziyaret edeceğini haber verdi. Hilafetin kudsiyetini göstermek için de Hz. Peygamber'in hırkasını sırtına giydi. Başına, ipekli bir sarık sardı. Oğullarını, Abbasi sülâlesine mensup ailesini yanına aldı. Bağdad'ın ileri gelenleri ve bilginlerini de haşmetli bir kafile halinde arkasına takıp büyük ve gösterişli bir törenle Hülâgû'nun ordugâhına gitti.

Hülâgû, bütün bu tantanalı alayı gülümseyerek seyrediyordu. Mutasım Billah çadırının önüne gelince, askerler bir anda üzerlerine çullandılar ve hepsini kılıçtan geçirdiler (1258). İslâm dünyasının en önemli kişileri böylece, görülmemiş bir biçimde yokoldular. Bundan sonra Abbasiler devri kapanmış ve Arap İmparatorluğu bu suretle ortadan silinmiştir.

Mutasım Billah'ın yeğeni, bu törene dahil olmadığı için, kaçmaya muvaffak oldu. Bundan sonra Hilâfet, Mısır'da, devlet gücünden yoksun, sade bir "Din reisliği" olarak yaşamış ve Osmanlı Hükümdarı Yavuz Selim'in Mısır'ı ele geçirmesiyle Hilâfet, Osmanlılara intikal etmiştir.

HÜLAGÜ, daha sonra Suriye'ye geçerek Akdeniz'e kadar uzanan bütün toprakları ülkesine kattı. Böylece, Amu — Derya ve Kafkaslardan Akdeniz'e kadar geniş bir imparatorluk kurdu.

Gerek 50 gün süren Bağdad kuşatması sırasında gösterdiği kıyıcılık ve gerekse Halife Mutasım ve kendisiyle birlikte götürdüğü ailesine karşı giriştiği insanlık dışı katliam, Hülâgû'nun, İslâm dünyasında kan dökücü olarak anılmasına sebep olmuştur. Osmanlı şairi Nedim bile bir şiirinde;

"Tahammül mülkünü yıktın,
Helagü, Han mısın kâfir!
Bütün Dünyayı Yaktın,
ateşi suzan mısın kâfir!"

diyerek İslâm dünyasının bu duygusuna tercümanlık eder.

HER ÇEŞİT BİLGİYE MERAKLI IDI

HÜLAGÜ, Bağdad'ı aldıktan sonra, sarayına birçok bilginleri, şairleri, fikir adamlarını toplamış ve yeni bir uygarlık ateşi tutuşturmuştu. Kendisi de astronomi ve kimya ile uğraşıyordu. Her çeşit bilgiye meraklı idi. Merage'de bir rasathane yaptırdı. Bilginleri toplayarak ilim akademileri kurdu. Hastaneler açtı. Aladağ'da saraylar, Huy'da camiler inşa ettirdi.

Tebriz şehri, onun zamanında bir bilim merkezi haline dönüştü. Şöhreti o kadar yayıldı ki, Tebriz şehrine dünyanın uzak ülkelerinden, hatta Bizans'tan, astronomi, kozmografya ve kimya öğrenmek için öğrenciler geliyorlardı.

1265'de öldüğü zaman, sadece 48 yaşında idi. Kafası ile bir rönesans adamı, kılıcı ile bir cellâttı. Ardında koskoca bir imparatorluk bırakarak tarih sayfalarına gömüldü.

RESMİ ARKA SAYFADA

HÜLAGÜ HAN

OSMAN GAZİ

(1258-1326)

Üç kıtada 600 yıl yaşayacak, dünyanın en büyük imparatorluklarından birine adını veren devlet kurucusu... Osmanlı hanedanının başı... Zulüm ve ceberutluğun hüküm sürdüğü çağa, adalet ve huzur getiren Türk...

Osman Gazi, Osmanlı hükümdarlarından ilkidir. 1258 yılının 9 mayısında, küçücük Söğüt kasabasında doğdu. Babası, Ertuğrul Gazi, Oğuz Türklerinin Bozok kabilesine bağlı Kayı aşiretindendi. Annesi, soyu Eba Müslim-i Horosanî'ye kadar çıkan Hürmüz hatundu. Oğuz törelerine göre yaşıyorlar, çocuklarını da Oğuz törelerine göre yetiştiriyorlardı. Osman, bu sebeple, Oğuz Destanı'ndan parçalar dinleyerek büyümüştür.

TOPRAKLARINI GENİŞLETTİ VE GÜÇLÜ BİR ADALET KURDU

BABASI Ertuğrul Gazi, Moğol akınları önünde Batı'ya göç edenlerle birlikte, aşiretini alarak önceleri Doğu Anadolu'ya gelmiş, bir süre de Kuzeybatı Anadolu'da dolandıktan sonra, Selçuk hükümdarları tarafından, Bizans sınırındaki Söğüt ve Domaniç çevresine yerleştirilmiştir. Ertuğrul Gazi, yerine oğlu Osman'ın getirilmesini istiyordu. Ölümü üzerine, aşiretin bir bölümü Osman'ın, bir bölümü de Ertuğrul Gazi'nin kardeşi Dündar Bey'in almasını istediler. Sonunda Osman Bey başa geçti.

1258-60 yılları, Anadolu'nun, Moğol silindiri altında ezildiği, Selçukîlerin Konya'da bir isimden ibaret kaldığı, Bizans'ın iç kavgalarla çökmekte olduğu yıllardı. 23 yaşında başa geçen Osman Bey, bölgenin bilgini Edebâli'nin kızı ile evlendi ve böylece aşiretine bir de tarikat gücünü ekledi. Çevresindeki Rum tekfurlarıyla başa çıkabileceğini biliyordu. Selçukluların çöktüğünün farkında idi. Bizans heyulâsı ise, zulüm ve adaletsizlik içinde yaşıyordu. Osman Bey, hiçbir devletin adalet olmaksızın yaşayamayacağını çok iyi biliyordu.

Başlarda, çevresindeki Rum tekfurlarla iyi geçinmeye baktı. Fakat dostu Bilecik Tekfuru'ndan, öteki tekfurların beyliğini ortadan kaldırmak için baskınlar düzenlemekte olduğunu öğrenince, 1308'de Lefke'yi, Akhisar'ı, Geyve'yi, 1313'de İnegöl'ü, daha sonra Yenişehir ve Koyulhisar'ı ele geçirerek, topraklarını genişletti ve aldığı kasaba ve şehirlerde öylesine bir adalet kurdu ki, bunu duyan komşu tekfurların halkı, Osman Bey'i gözler oldular.

ELE GEÇİRDİĞİ GANİMETLERİ DAĞITIYORDU

SELÇUKLULAR çökmüştü ama, Osman yine de Selçuklulara bağlılığını sürdürüyor, ele geçirdiği ganimetlerden Selçukluların hissesini düzenli olarak gönderiyordu. Son olarak Karacahisar'ı ele geçirdiği zaman da ganimetin beşte birini Konya'ya göndermiş, gerisini gaziler arasında taksim etmişti. Osman Bey'in bu tutumu, çevresine büyük bir güven sağlıyordu.

Bu sırada İlhanlı Hükümdarı Gazan Han, Anadolu'yu baştan başa istilâ etti ve Selçuk hükümdarını yanına alıp İran'a götürdü. Anadolu'daki birçok beylikler dağılmış ve beylerin büyük bir kısmı, güvenlik içindeki Osman Bey'in yanına sığınmışlardı. Bu beyler, Osman Bey'i devlet kurmaya zorladılar. "Selçuk yıkıldı, Moğol üstün çıktı. Sen Kayıhan neslindensin. Oğuz'dan sonra Kayı gelir. Başımıza geç" diyorlardı. Osman Bey, bir meclis topladı. Aşiretin ileri gelenleri ile kayınpederi Edebâli'nin de bulunduğu bu mecliste Osman Bey'i han seçmeye karar verdiler. Ahi Evran, Osman gaziye kılıç kuşattı, mehter çalındı, Osman Bey elivle meclistekilere kımız ikram etti. Kımızı içenler, "Hanlık kutlu olsun" dediler. Hutbe okundu ve Türkmenler birer birer gelip Osman Bey'e biat ettiler.

ÜLKEYİ 5 İDARİ BÖLGEYE AYIRDI

OSMAN Bey, 1299'da han seçildikten sonra, önce Karacahisar'ı, sonra da Yenişehir'i başkent seçti. Bursa üzerine düzenledi. Fakat Bursa, son derece sağlam bir kale idi. İçinde suyu, yiyeceği, barutu boldu. Osmanlı akıncıları, kalenin çevresindeki bütün köyleri ve öteki yerleşim merkezlerini yakıp yıktılar. Kaleyi, vireye zorladılar. Bu kuşatma 10 yıl sürdü.

Bu 10 yıllık dönem içinde Osman Gazi, elindeki kalelere subaşı, dizdar ve kadı gönderdi. Adaletten şaşanın cezası ölümdü. Her şey saat gibi işliyordu. 3000 kilometrekarelik bir toprağını, 5000 kilometrekareye çıkarmıştı. Küçük ülkesini, 5 idarî bölgeye ayırdı, bunların idaresini güvendiği komutanlara verdi. Sultanönü Orhan Bey'in, Eskişehir Gündüz Alp'in, İnönü Aykut Alp'in, Yarhisar Hasan Alp'in, İnegöl Turgut Alp'in idaresine bırakılmıştı.

Altmış altı yaşına kadar, yani 43 yıl küçük devletini yönetti. Bir iki denemeden sonra güvenerek bel bağladığı oğlu Orhan'a, idareyi devretmiş ve kendisi devletin iç işleriyle uğraşmıştır. Çok sade bir hayat sürerdi. Gün batmadan akşam yemeğini yer ve bu herkesin arasında yenilen yemeğe dileyen otururdu. Yemekten sonra mehter çalar ve mehter ayakta dinlenirdi.

Uludağ'ın Bakacık tepesinden Bursa'yı seyrederken, güneşin ışıkları altında pırıl pırıl parlayan Gümüşlü Kümbet'i pek beğenmiş ve oğluna, eğer ölürse, bu kümbetin altına gömülmesini vasiyet etmişti. Osman Bey, Bursa'nın alınışını göremedi ama, cesedi Bursa'ya getirilip bu Gümüş Kümbet'in altına gömüldü

RESMİ ARKA SAYFADA

OSMAN GAZİ

SULTAN ORHAN

(1281-1362)

OSMANLI devletinin ikinci hükümdarı... Osmanlı devlet çekirdeğinin patlayıp imparatorluk haline dönüşmesinde büyük hissesi olan devlet adamı... Askerlikte, idarede ve toplumda ilk düzenlemeleri yaparak tarihe bir imparatorluk kazandıran Türk...

Bâlâ Hatun'un oğludur. 1281 yılında doğdu. Daha babasının sağlığında askerlik ve devlet işleriyle yakından ilgilenen Orhan Bey, babasının ölümü üzerine beyliği eline aldı, Bursa'nın fethini tamamladı. Bunun ardından Kandıra, Aydos, Samandıra ve İzmit Körfezi çevresini, bir bir ele geçirdi. Babasının can yoldaşları ve ideal arkadaşları Akçakoca ve Karamürsel genç hükümdarı her bakımdan destekliyorlardı.

1327 yılı önemli olaylarla doluydu. İlhanlıların Anadolu Valisi Timurtaş Bey'in Mısır'a kaçması ve orada idam edilmesi üzerine, Anadolu'da İlhanlı baskısı kalkmıştı. Bundan yararlanan Orhan Bey İznik'i kuşattı. İznik'in yardımına koşmak isteyen Bizans İmparatoru III. Andronikos, büyük bir ordunun başında Anadolu'ya geçti. Bu ilk Bizans-Osmanlı karşılaşması Orhan Bey'in zaferi ile sonuçlanmıştır. (1329) İznik, Osmanlı Beyliği'nin merkezi oldu (1330). Bunu Ulubat, Mihaliç, Kirmasti zaferleri izledi. Böylece, Osmanlı Beyliği, Karesioğulları Beyliği ile komşu olmuştu. Orhan Bey, Karesi Beyliği'nin kargaşalığından yararlandı ve kısa bir zamanda Balıkesir, Manyas, Kapıdağı ve Edincik'i kendi topraklarına kattı. Karesi Beyliği'nin ileri gelen komutanlarından Hacı İlbey, Evranos Bey, Ece Halil Bey ve Gazi Fazıl gibi önemli komutanları da Osmanlı hizmetine geçtiler.

İMPARATORLA BERABER BİZANS TAHTINA OTURDU

BİZANS imparatoru III. Andronikos'un ölümü Bizans'ı karıştırmış, ileri gelenlerin birbirine düşmesine sebep olmuştu. Orhan Bey durumu dikkatle izlemekte idi. Kantekuzenos'un vasiliğini tanıyanlar, kendilerine karşı mücadele edenleri alt etmek maksadı ile Orhan Bey'den yardım istediler (1341). Orhan Bey kuvvet gönderdi, Kantakuzen de İstanbul'a girip imparatorla beraber hüküm sürmek üzere Bizans tahtına oturdu. Orhan Bey, Kantakuzen'in kızı Theodora ile evlendi, Bizans'ın korunması için Süleyman Paşa emrinde bir kuvvet ayırdı (1349). Bu kuvvetler, Sırp Kralı Stefan Duşan'ın kuşatmasında bulunan Selânik'i kurtardılar. 1351'de Türk kuvvetleri bir kere daha Rumeli'ye geçti. ve Edirne'de kuşatılmış olan Kantakuzen'in oğlu Meteos'u kurtardı. Daha sonra Dimetoka'da Sırp-Bulgar ordusunu yendiler. Kantakuzen bu yardımlara karşılık Orhan Bey'e Çimbi kalesini verdi. Böylece Osmanlılar Rumeli'de bir harekât üssüne sahip oldular.

DEVLET BÜYÜKLERİ İLE İSTİŞAREYE ÖNEM VERİYORDU

SIRA Rumeli yakasına atlamaya ve buraları Osmanlı topraklarına katmaya gelmişti. Önce Gelibolu'yu alıp Tekirdağ ve Bolayır'a kadar bütün Marmara kıyılarını ele geçirdiler. Ele geçirilen topraklara Türkler yerleştiriliyor, orada yaşayan ahali de Anadolu'ya aktarılıyordu.

Bu dönemde devlet teşkilâtı geliştirildi. Divan teşkilâtı meydana getirildi. Devlet adamı ve askerlerin kıyafeti tayin edildi. Tımar teşkilâtı ile Osmanlı'nın ilk daimi ordusu olan yaya ve müsellem teşkilâtı kuruldu. Orhan Bey, babası Osman Bey döneminde yürütüldüğü gibi, devlet büyükleri ile istişare işlerine önem veriyordu. Karar, bey iradesine bağlı olmakla birlikte istişare, Osmanlı mülkünde böylece gelenek olmuştu. Orhan Bey'in, Sadrazam Çandarlı Mevlâna Kara Halil, Şehzade Süleyman Paşa ve Şehzade Murat Bey'den kurulu bir istişare heyeti vardı. Bu heyetin müzakerelerine alpler de katılırlardı. Bu kurulun aldığı ilk kararlar arasında şunlar vardı:

1— Hükümdar adına hutbe okutup para bastırmak.

2— Devlet adamlarına ve askere bir örnek kıyafet seçmek.

3— Arazinin askerî, mülkî ve malî noktalardan taksim edilip vergilendirilmesini sağlamak.

"İmamet hakkı hükümdara aittir" kuralı konularak, Osman Gazi adına "Emir" unvanı ile hutbe okutuldu. Orhan Gazi adına da camilerde hutbe okunmasına başlandı. Orhan Bey'in beyliğinde hâlâ Selçuk parası kullanılmakta idi. Devletin bağımsızlığına bir belge sayılan para basılması Bursa'da olmuştur. İlk gümüş ve altın paralar Bursa'da basılmış bu paralara Akçe-i Osmanî denip, bir tarafına kelime-i şahadet, diğer tarafına "Orhan Halledallahülmülke" yazıldı. Kazaskerlik makamı tesis edilip bu makama Mevlânâ Çandarlı Halil getirildi.

ÖLDÜĞÜNDE, TEMELLERİ SAĞLAM BİR DEVLET BIRAKMIŞTI

DEVLET teşkilâtı kurulurken, bir yandan Oğuz töresi, bir yandan Selçuklu devlet nizamı, bir yandan da İslâmî kurallara dikkat edilmiştir. Bazı tarihçiler, Osmanlı devlet yapısı ve toplum düzenlemelerinin Bizans'tan alındığını iddia ederlerse de, bu iddiaların hiçbir temeli olmadığı bilimsel araştırmalarla ortaya çıkarılmıştır. Osmanlı devlet kuruluşunda daha çok Oğuz törelerinin ağırlık kazandığı anlaşılıyor.

Orhan Bey, 1362'de hayata gözlerini yumduğu zaman, ardında temelleri sağlam atılmış bir devlet bırakmıştı. Türbesi Bursa'dadır. Babası Osman Bey ile yanyana yatmaktadırlar.

Osman ve Orhan beyler dönemi Osmanlı uygarlığının çekirdek dönemidir. Mimaride, edebiyatta ilk eserlerini vermeye başlamıştır. Bursa'daki Alaaddin Bey Mescidi, Ahi Hasan Mescidi, Çoban Bey Mescidi gibi mütevazi yapılardan başka Orhan Camii ve Külliyesi gibi önemli mimarî eserler de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Özellikle Orhan Camii'nin mimarisinde, Selçukîlerden ayrı bir üslûp kullanılmış ve yapıya büyük bir sadelik hâkim olmuştur. Sonradan maalesef yıkılmış olan bu eserin yerine yapılmış olan bugünkü cami, bu vasıfları göstermez.

RESMİ ARKA SAYFADA

SULTAN ORHAN

YUNUS EMRE

(? - 1320 - 21)

TÜRK edebiyatının yetiştirdiği en büyük şairlerden biri... Adı üstüne çeşitli söylentiler, hikâyeler uydurulmuş, hayatı efsanelere karıştırılmış bir Derviş... Tanrı âşkı ile insan sevgisini, ölümsüz bir örgü içinde mısra, mısra söylemiş bir halk adamı...

Hangi tarihte, nerede doğdu, kesin olarak bilinmiyor. Söylentiler çeşitli. En kesine yakın tahmin, Sakarya dolaylarında doğmuş bir Türkmen köylüsü olduğudur. Yaşadığı 13. yüzyıl Anadolusu, o kadar karışık akınların Arap saçına döndüğü bir zamandır ki, kimin nereden geldiğini bulup çıkarmak mümkün değil... Şiirlerinde kendisine "Miskin", "Cahil" terimlerini kullandığı için, bazı edebiyat tarihçileri Yunusu, okur-yazar olmayan biri gibi görmek isterler. Oysa bu terimler, dervişliğin gereği alçak gönüllülükten gelmektedir. Yunus, belki ilk yıllarında okur yazar değildi ama, Tekkeye girdikten sonra okuma yazmadan başka, zamanının bilgilerini öğrendiği, hatta tasavvuf bildiği bugün için tartışmasızdır.

BİTİP TÜKENMEZ ANADOLU GEZİLERİNE ÇIKMIŞTI

YUNUS, her halde doğup büyüdüğü çevrede kurulu olan Taptuk Emre'nin tekkesine kapılanmış olmalıdır. Bu dergâhta Yunus'un odun taşıyarak şeyhine hizmet ettiği ve en küçük mertebeden başlayarak, en ileri mertebeye kadar yükseldiği biliniyor. O kadar ki, sonunda Taptuk Emre'nin kızı ile evlenmiştir.

Yunus, Taptuk Emre'nin dergâhında piştikten ve tarikatın önemli fikir ve yollarını başkalarına açıklayacak ölçüye geldikten sonra, bir söylentiye göre, Şeyhinin emri ile, bir söylentiye göre, kendi isteği ile, bitip tükenmez Anadolu gezilerine çıkmıştır. Yunus, her uğradığı köyde, handa, konakta, tanrı sevgisi ve insan muhabbeti üzerinde konuşmuş, şiirler söylemiş, çağının kargaşalığını, beraberlik potası içinde eritmeye çalışmıştır.

Aşkın aldı benden beni,
Bana seni gerek seni;
Ben yanarım dünü, günü,
Bana seni gerek seni...

Aşkın, âşıklar öldürür.
Aşk denizine daldırır
Tecelli ile doldurur
Bana seni gerek seni.

Sofilere sohbet gerek
Ahilere ahret gerek
Mecnunlara Leylâ gerek
Bana seni, gerek seni.

Yunus dürür benim adım
Gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksudum
Bana seni gerek seni...

Böyle söyleye, konuşa, köy, köy, kasaba, kasaba Anadoluyu gezmiş ve bu arada Konya'ya giderek zamanın büyük Mutasavvıfı Mevlânâ Celaleddin Rumî ile görüşmüştür. Yunus, Doğu Anadolu'yu gezmiş, Şama kadar uzanmış, sonra tekrar doğduğu topraklara dönüp, ömrünün gerisini burada tamamlamıştır. Mezarı, Porsuk Suyunun Sakarya'ya döküldüğü kavşakta, Sarıköy'de dir. Fakat öylesine sevilmiş bir şairdir ki, birçok yerlerde "Bu, Yunus'un Mezarıdır" diye aslı astarı olmayan hikâyelerle Yunus'a merkad tayin ederler. Belki bu mezarlar da bir başka Yunus'a aittir ama, herkes o Yunus'un, Yunus Emre olmasına özenir.

EN BÜYÜK TASAVVUF ŞAIRLERINDENDIR

SON yıllarda Yunus'un Sarıköy'deki mezarı onarılmış, bir park içine alınmış, anıt haline getirilmiştir. Giriş kapısında: "Sevelim, sevilelim" sözü vardır. Mezarının altındaki çeşme taşına da: "Haktan inen şerbeti, içtik elhamdülillâh" kazılmıştır.

Yunus, Ahmet Yesevi'den kaynaklanıp 13.'cü yüzyılda Anadolu'ya atlayan Tasavvuf edebiyatının yetiştirdiği en büyük şairlerden biridir. Tasavvufu, halkın anlayabileceği arı bir dille yazıyor ve o yüzyılın Türkçesi ile, günümüzde bile ifade edilmesi güç fikirleri kolayca anlatabiliyordu. Yunus Emre, şiirleriyle, Türkçenin büyük ve zengin bir dil olduğunu ispatlamış şairlerin başında gelir. Tanrı, İnsan ve Ölüm problemleri tarihler boyunca insanları düşündürmüştür. Böylesine bir metafizik konu, Yunus'un dilinde sular seller gibi akıp söylenmektedir. Yunus, felsefî şiir yazan öteki şairlerin sıkıntısını hiç çekmemiş, çünkü, bütün soyut düşünceleri somutlaştırarak anlatmasını bilmiştir.

BAZI ŞIIRLERI BESTELENMIŞTIR

YUNUS, mistik bir şairdir. Fakat realist bir anlatıma sahiptir. Bu yüzden, tasavvufla hiç ilişiği olmayan insanlar bile, onun şiirlerini zevkle, lezzetle okuyabilirler, anlayabilirler. Yazarken, hiç özentili değildir. Bazen kafiyeyi ihmal ettiği, yarım kafiyeleri bol bol kullandığı görülür. Onun için şiir, objektif birlikte değil, sübjektif birliktedir.

Şiirlerini daha çok İlâhi ve Nefes biçiminde yazmıştır. Bu ilâhi ve nefeslerden oluşan kitabına "Yunus Emre Divanı" denmekte ise de, bunun, divan edebiyatı şairlerinin divanlariyle hiçbir ilgisi yoktur. Belki divan edebiyatı tarihçileri bu kadar büyük bir şairi kendilerinin dışında görmeğe razı olamadıkları için, Yunus'un kitabına divan denmesini istemişlerdir.

Yunus Emre, iki eser bırakmıştır. Biri, "Risaletün Nushiyye"di ki, mesnevî biçiminde kaleme alınmıştır. Bu mesnevîde şairin gerçek gücünü bulmak mümkün değildir. Fakat 365 parça şiirden oluşan "Yunus Emre Divanı" tasavvufun, lirizmin, söyleme sanatının zirvesidir. Ancak, bütün titiz çalışmalara rağmen, bu divanlara, Yunus'tan başkalarının da şiirleri girdiği kesindir. Çünkü o kadar sevilmiştir ki, birçok şair Yunus'tan çok sonra da bu ağızla şiirler söylemiş ve bunu Yunus'a bağlayarak bir tatmine kavuşmuştur.

Yunus'un bir bölüm şiiri, Adnan Saygun tarafından bestelenmiş ve "Yunus Emre Oratoryası" adile yayınlanmış ve dünyanın birçok ülkelerinde icra edilmiştir.

RESMİ ARKA SAYFADA

YUNUS EMRE

MURAT HÜDAVENDİGÂR

(1326 - 1389)

DEVLET felsefesi olan bir hükümdar... Savaşta ve diplomaside üstün insan. Osmanlı devletinin toplumsal temellerini atan 3. adam.

1326'da Bursa'da doğdu. Osmanlı beyliğinin 3. hükümdarıdır. İlk gençliğinde, Bursa Sancakbeyi olarak hizmet gördü. Amcası Süleyman Paşa, Rumeli'nde fetihlerini sürdürürken, Murad da yardımcı olmuş, Çorlu ve Lüleburgaz'ın ele geçirilmesinde yararlıkları görülmüştür. Süleyman Paşa, fetihler sırasında ölünce, Rumeli'nin işini Murad sürdürdü.

1362'de Orhan Bey ölünce, yerine geçen Murad, savaşta ve devlet işlerinde pişmiş, başarılı bir komutandı. Fakat hükümdar değişikliği, daima düşmanlara ümit vermiştir. Orhan'ın ölümü, Murad'ın beyliğe geçişi de Bizans'a bir ümit ışığı yakmış ve Bizanszılar, bu dönemde, Çorlu-Lüleburgaz ve Malkara'yı geri almaya muvaffak oldular. Ankara Ahileri de Osmanlı muhafızları kovmuşlardı. Bir de, Eskişehir'deki kardeşleri başkaldırınca, düşmanlara gün doğdu.

Ama Murad, hiç acele etmeden önce Bizans'ın eline düşen Çorlu, Malkara ve Lüleburgaz'ı geri aldı. Kardeşlerinin isyanını bastırdı ve kendilerine bertaraf etti. Ankara Ahileri de şehri teslim ettiler. Fakat Murad sadece şehirleri almakla kalmıyor, yepyeni bir iskân politikası ile, Rumeli'de aldığı toprakların halkını Anadolu'ya geçiriyor. Anadolu'daki halkı da Rumeli'ye yerleştirerek, Osmanlı devlet yapısının temellerini oluşturuyordu. Bu, yeni bir toplum yaratma politikası, daha sonraki yıllarda ihmal edildiği için, milliyetçilik cereyanları karşısında Osmanlı ikesi, yüz yıl içinde parçalanmış, erimiş ve elden çıkmıştır.

SIRP ORDUSU BÜYÜK BOZGUNA UĞRADI

EVRENOS Bey ve Hacı Ali Bey akınlarını sürdürdüler. Murad, Edirne'nin Bizans'tan alınmasına karar verdi. Bulgar ve Bizans orduları yenildiler ve — Edirne Türklerin eline geçti. İlk Edirne muhafızı olan Lâlâ Şahin Paşa, Filibe'yi, Evrenos Bey Gümülcine'yi aldı. Avrupa telâşa düşmüştü. Türklerin durdurulması gerekliydi. Fakat Bizans'ın gözü korkmuştu. İmparator İoannes, Murad Bey'le anlaşıp topraklarının üzerindeki hakkından vazgeçti.

Bu, nisbeten sakin geçen dönemde, Murad savaşta tutsak edilen Hıristiyan çocukların Anadolu'daki çiftliklere gönderilerek bir süre eğitildikten sonra bunlardan yeni bir ordu kurulmasını, Çandarlı Kara Halil'e emretti. Kara Halil bu teşkilâtı kurdu ve adına yeni asker anlamanı gelen "Yeniçeri" dediler. Büyük tarihçi Toynbee: "Sürüden bir kuzu alıp, onu çoban köpeği yapmak ve kurda karşı sürüyü korumak görevini bu kuzuya vermek, Türklerin icat ettiği bir marifettir" diyor. Sonraları bu kurulan Yeniçeri teşkilâtı ordunun temeli olmuştur.

OĞLU, BABASINA BAŞKALDIRDI

PAPA Urbanus V. Macar, Bulgar, Sırp kralarını ikna ederek bir Haçlı seferi düzenledi. Buna, Eflâk Voyvodası ile Bosna Bey'i de katıldılar. Lalâ Şahin Paşa, durumu Anadolu'daki padişaha duyurdu. Murad 10.000 kişilik bir kuvvetle Hacı İlbeyi, bu salip ordusunu, kendisi yetişene kadar oyalamak görevi ile Rumeli'ye gönderdi. Salip ordusu, Edirne üzerine yürüyordu. Hacı İlbey, Sırp Sındığı denen yerde, beklenmedik bir baskın yaptı. (1346) Macar Kralı Lajos güçbelâ canını kurtarabildi. Çoğunluğunu Sırpların teşkil ettiği ordu, darmadağan oldu.

Murad ertesi yıl Edirne'yi kendisine başkent yaptıktan sonra, akınları başlattı. Bulgar Kralı Türk egemenliğine girmeyi kabul etti ve kızını Murad'a vererek bir akrabalık kurdu. Bu sefer Sırplar, Makedonya beyleri ile birleşerek Türklere saldırmayı denediler. Çirmen Savaşı'nda yenilip yüzgeri oldular. Batı Trakya ve Makedonya Türklerin eline geçti.

ANADOLU'daki Türk beyliklerini birleştirmek işi, güç yürüyordu. Murad, Karamanoğlu'na kızını vererek ve Süleyman Şahin kızını da oğluna alarak, bir akrabalık örgüsü içinde birleşmeyi denedi. Hamidoğulları beyliğini, Kemalettin Hüseyin Bey'den 60.000 duka altını karşılığı satın aldı. Sıra Candaroğulları'na gelmişti. Bu sırada, beklenmedik bir şey oldu. Murad'ın 14 yaşındaki oğlu Savcı Bey, Bizans İmparatoru'nun oğlu Andronikos ile birleşerek babasına başkaldırır. Murad Bey, İstanbul yakınlarında bu başkaldıran asi evlâtların ordusunu dağıttı ve kendi oğlunun gözlerine mil çektirerek kör etti. Bizans İmparatoru da kendi oğlunu cezalandırdı

Murad Bey, satın aldığı Hamidoğlu topraklarına saldıran Karaman Bey'ini cezalandırmak için Konya üzerine yürüdü KaramanBey'in ordusunu darmadağan etti ve ancak, Murad Bey'in kızı olan karısının yalvarmaları üzerine hayatını bağışladı.

HAÇLI ORDUSU BİR KEZ DAHA YENİLDİ

MURAD Bey Konya'da oyalanırken, Sırp despotu Bosna Bey'i, Arnavut beyleri tekrar birleştiler. Hırvat ve Bulgar kralları ile Dobruca hâkimi de birliğe katılınca, Murad Bey, Lala Şahin Paşa komutasındaki akıncı kuvvetlerini Rumeli'ne geçirdi. Fakat bu kuvvetler, birleşik Hıristiyanlara yenildiler. Yıllardanberi zafer görmeyen Hıristiyan devletleri büyük bir ümide kapıldı. Murad, Çandarlı Kara Halil'in komutasında 30.000 kişilik bir orduyu Rumeli'ne geçirdi. Kendisi de Anadolu beylerinden devşirdiği bir ordu ile Kosova önlerine geldi. Düşmanla karşılaştılar. (1388) tarihin büyük meydan muharebelerinden biri yapıldı. Batı için bu savaş, ölüm-kalım meselesi idi. Fakat Türkler yine yendiler ve Haçlı Ordusunu kılıçtan geçirdiler.

Murad Bey, savaş meydanını gezerken bir yaralı Sırplı tarafından hançerlenerek şehit oldu. Bursa'da kendi adına yaptırdığı cami ve imaretin yanındaki türbede gömülüdür.

RESMİ ARKA SAYFADA

MURAT HÜDAVENDİGAR

TİMUR
(1336-1405)

TÜRK-Moğol soyundan gelen büyük bir bir cihangir. Ayağından ve kolundan aldığı yaralarla havatını topal ve çolak olarak yaşadığı halde, hayatında yenilginin tadını tatmamış, gittiği her yere zaferi beraberinde taşımış yaman bir komutan. "Tüzükât-ı Timur" adlı eseriyle, hayatını ve devlet yürütme üstüne düşüncelerini yazan bir hükümdar.

"Cengiz"e kadar uzanan bir soykütüğü var. Babası Togay, Barlas adlı bir kabilenin başkanı idi. Timur, Semerkant çevresinde Yeşilşehir (Keş) kasabasında doğdu. (1336). İlk gençlik çağına ait bilgiler karışıktır. Hırçın bir delikanlı olarak bilinir. Ata biner, ok atar, avlanmayı severdi. Vuruşmak, döğüşmek, mizacında yatıyordu. Nitekim çok genç günlerinin birinde bir gece baskınına katıldı ve bacağından aldığı bir yara yüzünden, bütün hayatınca topal yaşadı. Bir başka vuruşmada da kolu sakatlanmıştı.

Fakat çolak ve topal olmak, Timur'a ne aşağılık duygusu vermiş, ne hırslarına bir gem olabilmişti. Gözüpekliği, ataklığı sayesinde çabucak çevresinde kendisini tanıttı. Çağatay Hanlığı valilerinden Kaşgan Han'ın emrine girdi ve az sonra da kızı Olcay Türkân hatunla evlendi.

Bir süre sonra Kaşgan Han, düşmanlarının bir tuzağına düştü ve öldürüldü. Kayınpederini öldürenlerden öc almak Timur'a düşmüştü. Timur, tuzak kuranları bir bir tuzağa düşürerek öldürdü. Bu başarısı Çağatay hükümdarı Kutluk Han'ın dikkatinden kaçmadı. Timur'u 10.000 kişilik bir ordusuna komutan tayin etti.

AMAÇ, TİMUR'U BEYAZIT'LA KAPIŞTIRMAKTI

TİMUR, ikbal merdivenlerini adım adım çıkıyordu. Kutluk Han'a başarılı hizmetler gördü ve günün birinde de Belh şehrinde bağımsızlığını ilân etti. Hırslıydı, gözüpekti, acımasızdı. İyice güçlendiğine kanaat getirince, kurultay toplayıp kendisini hükümdar seçtirdi.

Timur, ülkenin dizginlerini ele geçirince, çevresindeki devletlere saldırmaya başladı. Her birini bulduğu bir sebeple savaşa zorluyor, topraklarını, kendi topraklarına katıyordu. Doğu'da Çin sınırına kadar genişledikten sonra, İran ve Azerbaycan üzerine yöneldi ve buralarını da ele geçirdi.

O sıralar, Osmanlılar, Yıldırım Beyazıt günlerini yaşıyorlardı. Gerek Yıldırım gerekse babası ve dedesi, Anadolu'daki birtakım beylikleri ele geçirmişler ve Anadolu birliğini kurma yoluna girmişlerdi. Beyliği elinden alınanların arasında Karakoyunlu hükümdarı Yusuf Han da vardı. Yusuf Han, kaçmış ve Timur'a sığınmıştı. Beyliğini ele geçirmek için Timur'u, Beyazıt ile kapıştırmaya çalışıyordu.

Bahane bulmakta üstüne olmayan Timur, Beyazıt'a bir mektup yazarak, Anadolu'daki beylere topraklarını geri vermesini istedi. Fakat asıl maksadı, Osmanlıların kendi himayesine girmelerini sağlamaktı. Yıldırım ile Timur arasında hakaret dolu yazışmalar yapıldı. Sonunda iki tarafın ordusu, Ankara'ya yakın bir yerde Çubuk ovasında karşılaştılar.

PAPANIN EKMEĞİNE YAĞ SÜRMÜŞTÜ

YILDIRIM Beyazıt komutanlarının ihaneti yüzünden Timur'a yenildi ve esir düştü. Bu esaret sırasında Timur'un Yıldırım Beyazıt'a karşı davranışı çeşitli tarihlerde başka, başka anlatılmıştır. Bazı tarihçiler, Timur'un, Yıldırım'ın karısı ile evlendikten sonra Yıldırım'ı demir kafese koyduğunu ve gözü önünde karısı ile âlemler yaptığını yazarlar. Bazı tarihçiler de Yıldırım'a iyi davrandığını, itibar ettiğini söylerler. Fakat nasıl davranılmış olursa olsun, Yıldırım Beyazıt kahrından öldü. Timur, Anadolu'yu baştan başa ele geçirdikten ve eski beylere yerlerini vererek kendisine bağladıktan sonra Semerkant'a döndü.

Timur'un hırsı, Yıldırım'ın gururu yüzünden tarihin en büyük hatası işlenmiştir. İki büyük Türk devleti, hiçbir ciddî sebep olmadığı halde, meydan savaşı vermiş ve biri, diğerini yok etmiştir. O tarihte Avrupa'nın Belgrad'a kadar olan toprakları, Osmanlı hakimiyeti altına girmişti. Avrupa'nın Türk ordularına karşı direnme gücü yoktu. Asya, Avrupa kıtalarını kaplayan büyük bir Türk imparatorluğu kurulmak üzere idi. Timur'un, Çin'e döneceği yerde, Osmanlı Türklerine dönmesi, kendi imparatorluğunun da işine yaramamış fakat Papa'nın ekmeğine yağ sürmüştü. Çünkü Papa, Osmanlı orduları ile başa çıkamayınca, Timur'a heyetler göndermiş ve ona Osmanlılar üzerine yürümesini ve kendisini kurtarmasını rica etmişti. Nitekim Timur'un Anadolu'yu ele geçirmekle yetinmesi ve asıl bereketli Balkan topraklarına geçmemesi de bu yorumun berkitir.

TEŞKİLATÇI, STRATEJİST OLARAK BÜYÜK BİR KOMUTAN

KİMİN doğru, kimin yanlış bir iş gördüğünü tarih ortaya koymuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun, sadece 30 yıl gibi çok kısa bir duraksama döneminden sonra, yeniden ve eskisinden daha güçlü olarak kurulabilmesi buna karşılık Timur imparatorluğunun, Timur'un ölümünden kısa bir zaman sonra eriyip gitmesi, hangi imparatorluğun fikir temeline, hangi imparatorlğun kör güce dayalı olduğunu ortaya koymuştur.

Timur 1405'de öldü. Timur'un kan yağmuru altında kurduğu imparatorluğu, yüz yıl bile sürmemiş, kardeş kavgaları, komutan başkaldırmaları içinde yüzerek, sönüp gitmiştir. Timur, bir teşkilâtçı, bir stratejist, bir komutan olarak büyüktür. Fakat acımasız olduğu için çok kan dökmüştür. Sağlığında, savaş ve politika hakkındaki görüşlerini, Moğol geleneklerini, kendi hayatını ve çocuklarına öğütlerini içeren bir kitap yazdı: "Tüzükât-ı Timur".

RESMİ ARKA SAYFADA

TİMUR

ŞEMŞEDDİN FENARÎ

(1350-1430)

OSMANLI Devleti'nin kuruluş yıllarında Bursa çevresinde dikkati çekmiş, din ve ilim sahasındaki derin bilgisi ile büyük saygı toplamış, zaman zaman Osmanlı beylerine öğütler vererek onları uyarmış değerli bir din bilginidir. Yüzden fazla yazılı eseri vardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk şeyhülislâmı olmuştur.

1350'de Maveraünnehir'de doğmuştur. Doğduğu yıllar, Maveraünnehir ve çevresinin büyük kargaşalıklar içinde çalkalandığı yıllardır. Oradan kaç yaşında ve ne suretle Anadolu'ya geldiği bilinmemektedir. İlk öğrenim yıllarında, ilk öğrenimini ve gerekli bilgileri, Horasan, Taşkent çevrelerindeki yetkili hocalardan aldığı ve göç dalgaları ile Anadolu'ya geldiği sanılıyor. Osmanlı kuruluşunun çekirdek günlerinde Bursa çevresinde görülmüş, derin bilgisi, anlayışı ile hemen dikkati çekerek etrafında insanların kümelendiği bir bilgin olmuştur. Kurduğu fikrî otorite, Osmanlı beylerini de etkiliyordu. O kadar ki, Yıldırım Beyazıt, Niğbolu zaferinden sonra içkiye alışması ve sarayında içki âlemleri tertiplediğinin duyulması üzerine, Şemseddin Fenarî'nin cephe alması, padişahı frenlemiş ve daha dikkatli davranmasına sebeb olmuştur.

DİN BİLGİSİNİN YANINDA MATEMATİK VE ASTRONOMİ ÖĞRENDİ

ZAMANIN ünlü kişilerinden ders alarak kültürünü zenginleştirdiği biliniyor. Bu arada, Cemalettin Aksarayî ve Mısır'da Şeyh Kemaleddin gibi büyük üstadlardan dersler görmüş, din bilgisinin yanında matematik ve astronomi öğrenmiştir.

Bursa'da müderris olarak ders veriyordu. Ünü, bütün çevreye yayılmıştı. Uzak vilâyetlerden insanlar, Fenarî'den ders almak için Bursa'ya geliyorlar ve Orhan Medresesi'nde ondan ders görüyorlardı.

Bursa'da kadı olarak da hizmet vermiş ve birçok davaların adaletle sonuçlanmasını sağlamıştır.

Bir ara, hac farizasını yerine getirmek için Hicaz'a gitmiştir. Hicaz dönüşü Mısır'a uğramış ve Mısır'da dersler vermiştir. Mısır'da kısa bir sürede ünü bütün ülkelere yayılmış ve Fenarî'nin Mısır'da olduğunu öğrenen Çelebi Mehmet, kendisine haber göndererek Bursa'ya dönmesini rica etmiştir.

Bunun üzerine Fenarî, Mısır'dan kalkıp Bursa'ya geldi. O yıllarda Çelebi Mehmet Bursa'da ünlü Yeşil Cami ile türbesini yaptırmakta idi. Timurlenk askerlerinin harap ettiği Orhan Medresesi'nin tamirini de bitirmişti. Şemseddin Fenarî, bizzat padişah tarafından karşılandı ve Orhan Medresesi'nin baş müderrisliğine tayin edildi.

İLK SEYHÜLISLAMLIĞI TEKLİF ETTİ

OSMANLI İmparatorluğu gelişiyor, sınırları gittikçe genişliyordu. Padişah İkinci Murad, işlerin adaletle yürümesi ve şeriatın gösterdiği çizgiler içinde gelişmesi için, kendisine bu konuda yardımcı olacak bir bilgine ihtiyaç duydu. Şemseddin Fenarî'ye, Osmanlı Devleti'nin ilk şeyhülislâmlığını teklif etti.

Tarihlerin yazdığına göre, Şemseddin Fenarî, önce bu teklifi kabul etmek istememiş ve şeriat ahkâmı içinde fetva verecek bir makamın, padişah tarafından tayin ve gerektiğinde azledilmesini doğru bulmamıştı. Bunu cesaretle padişaha söyledi. İkinci Murad, tayinin bir ehliyet tercihi olduğunu, bu sebeple padişahın yapmasında yarar bulunduğunu ileri sürmüş, fakat azlinin, adaleti baskı altına alabileceğini kabul ederek, şeyhülislâmlık makamının kayd-ı hayat şartına bağlanmasını kabul etmiştir.

ADI EVLİYALARA KARIŞMIŞTI

ŞEMSEDDİN Fenarî 1424'te Osmanlı mülkünün ilk şeyhülislâmı olarak göreve başladı. 6 yıl bu görevi büyük bir ehliyetle ve adaletle yürüttükten sonra, tekrar Hicaz'a gitmek istedi. Hükümdardan müsaade aldı ve yola çıktı.

İlerlemiş yaşta idi. Yol zahmetli ve uzundu. Buna rağmen Şemseddin Fenarî, zahmetlere katlanmış ve ikinci haccını da tamamlayarak Bursa'ya dönmüşse de döndükten kısa bir zaman sonra hayata gözlerini yummuştur.

Bursa'da, kendi adı ile bilinen bir mahallede, kendi eliyle yaptırdığı camisinin yanındaki bahçede gömülüdür. Tertemiz hayatı, daha sonra masallaşmış ve adı evliyalara karışmıştır.

100'den fazla yazılı eseri vardır. Öldüğü zaman kitaplığında 10.000 cilt kitap bıraktığı söylenir. Yunan işgali sırasında bu kitaplık yakılmış, yağma edilmiş, bu yüzden pek çok eser ortadan yok olmuştur. Yaptığı tefsirler büyük değer taşır. Özellikle Fatiha tefsiri, yalnız Osmanlı ülkesi içinde değil, bütün Müslüman dünyası içinde ünlüdür.

Ayrıca, "Enmuzecü'l-Ulûm" adlı yüz kadar ilmin tasnifini yapan ansiklopedik eseri, değerli bir kaynaktır. En büyük eseri olarak "Hulusü'l-Bedayi fi Usulü'l-Şerayi" bilinir.

RESMİ ARKA SAYFADA

ŞEMSEDDİN FENARİ
(1350 - 1430)

YILDIRIM BEYAZIT

(1360-1403)

BÜYÜK bir politikacı ve büyük bir savaş ustası... Büyük politikacı, çünkü zamanının nice Hıristiyan devleti varsa, Bizans'ı, Sırb'ı, Macar'ı, Yunan'ı, Bulgar'ı Venedik'i ve papalığı karşısına alıp her biri ile savaştığı halde, ayrıca, Anadolu'daki birçok Türk beylikleri ile savaş haline düştüğü, kalelerini alıp beylerini öldürmesine rağmen, bu devletlerin hiçbir zaman tam birleşmelerine fırsat vermedi. Gerek Hıristiyan devletlerin ve gerekse Türk devletlerinin sadece birleşmelerine fırsat vermemekle de kalmamış, bu devletleri zaman zaman yaptığı savaşlarda destek güç olarak kullanmış ve Bizans gibi bir devletin ordusunu, kendi savaşlarına, yardımcı güç olarak sokmuştur.

Sırp kralının kızı ile evlenip, Sırp ordusunu kendi emrinde bulundurmak, Bizans İmparatoru Manuel'in taht meşruiyetini tanıyıp, ordusunu, savaşlarda kullanmak, çok üstün bir politikacının başarabileceği bir işti. Yıldırım Beyazıt, bunu hakı ile başarmıştır.

KARDEŞLERİNİ ORTADAN KALDIRDI

OSMANLI İmparatorluğu, kuruluş dönemindeydi. Ele geçirdiği topraklarda teşkilât olarak tam anlamı ile yerleşmemişti. Bu toprakların eski sahipleri, her an başkaldırıp topraklarında yeniden egemen olmak istiyorlardı. Böyle bir durumda kardeş kavgasına meşruiyet tanımak, imparatorluğu batırmakla birdi. Yıldırım, buna izin vermedi. Asker ve beyliğin ileri gelenleri kendisine biat eder etmez, kardeşlerini ortadan kaldırdı. Dünyada hiçbir kardeş katilini hoşgörmek mümkün değildir. Fakat kardeş kanı, devletin bekâsı için akıtılmışsa, bir başka deyişle, toplum çıkarı uğruna bir iş görülmüşse, mazeretini beraberinde getirir. Yıldırım Beyazıt'ın tek kusuru, Timurlenk gibi usta bir savaşçıyı ve büyük bir Türk ordusunu karşısına almak ve papanın oyununa düşmektir. Bunu da hayatı ile ödedi.

1389 yılında Bursa'da doğdu. Babası, Kosova savaşında şehit düşen yiğit hükümdar 1. Murad, annesi Gülçiçek Hatun'dur. Çocukluğu Bursa'nın yeşil ile yıkanmış topraklarında ve Bursa Sarayı'nın sade dekorları içinde geçti. Ata, silaha, cenge meraklıydı. Cıva gibi hareketli bir şehzade idi. Hızlı düşünür, hızlı karar verir, verdiği kararı hızla gerçekleştirirdi. Çevresindeki beylik ileri gelenleri, onun ilerde yaman bir padişah olacağını çabuk farkettiler. Nitekim babası, savaş alanında bir yaralının hançeri ile şehit olunca, hemen Beyazıt'ın etrafında toplandılar ve savaş sancağının gölgesinde kendisine biat ettiler.

ÖNCE, kardeşlerini ortadan kaldırarak taht kavgasının kapısını kapadı. Gençliğinden yararlanmak için başkaldıran Anadolu beylerini kısa bir zamanda tepeledi. Fakat doğuda bu işini güvenle görebilmesi için, batıdan emin olması lâzımdı. Bu yüzden, Sırp kralının kızı ile evlendi ve Sırp ordusunu, müttefik ordu haline koydu. Böylece, bir taşla iki kuş vurmuş, hem doğuda, hem batıda güvenliğini sağladıktan sonra Bizans'ı ele aldı.

Bizanslılar Türklerle başa çıkamayınca, onları müttefik olarak kullanmayı çıkarlarına uygun görmüşlerdi. Nitekim Orhan Bey'i damat edinmişler ve Türk kuvvetlerini, kendi toprakları üzerindeki nüfuzlarını sürdürmekte kullanmışlardı. Fakat Türkler de bu hizmetlerine karşılık, Bizans tahtı üzerinde söz sahibi idiler. Türk ordusu, Bizans'ın gailelerini nasıl ortadan kaldırıyorsa, Bizans ordusu da Türklerin savaşlarına katılıyorlardı.

HIZLA ORDUSUNU RUMELİ'YE GEÇİRDİ

YILDIRIM Beyazıt, Anadolu'da hâkimiyetini perkitirken, akıncıları da Orta Avrupa'ya akınlar düzenliyorlardı. Evrenos Bey, Kitros ve Vodina'yı ele geçirdi, Tesalya'ya sarktı. Firuz Bey, Eflak üstüne akınlar düzenliyor, Şahin Bey, Arnavutluk topraklarında ilerliyordu. Bu akınlarından kurtulmak isteyen Eflak Beyi Mirçe ile, Macar Kralı Sigismond ortak bir ordu ile Osmanlı üzerine yürümeyi denediler. Fakat Yıldırım, adına yakışır bir hızla ordusunu Rumeli'ye geçirince, hemen silahlar bırakıldı ve Osmanlılar savaşsız anlaştılar. Venediklilerin, Macar kralı ile ortaklaşa yaptığı deneme de, fiyasko ile sona erip, Osmanlı ordusu Tırnova'ya girince, Çar Şişman, Osmanlı'ya bağlı bir prens haline düştü.

Yıldırım, İstanbul kuşatmasına başlamıştı. Anadoluhisarı'nı yaptırmış, Boğaz'ı kontrolü altına almıştı. Avrupalılar telâşa düştüler, bir Haçlı ordusu kuruldu. Niğbolu kalesi kuşatıldı. Yıldırım gerçekten bir yıldırım gibi davranıp İstanbul kuşatmasını bıraktı ve Niğbolu'ya erişti. Haçlı ordusu perişan olmuştu (1396).

KARAMANOĞLU'NU ÖLDÜRÜP TOPRAKLARINI ÜLKESİNE KATTI

BİZANS'la, İstanbul'da bir Türk mahallesi kurulması, adlî işlerin bir kadı tarafından yürütülmesi ve bir cami yaptırılması şartları ile anlaştı. Karamanoğlunu öldürüp topraklarını ülkesine kattı. Mısır Memlüklerine bağlı, Elbistan'ı, Malatya'yı ve Divriği'yi aldı.

Anadolu beyleri, Timurleng'e sığınmışlardı. Yıldırım ile Timurleng arasında sert yazışmalar oldu. Yıldırım, Timur'un papa tarafından teşvik edildiğini, Anadolu beylerinin de kendisini kışkırtmakta olduğunun hesabını yapmadan savaşa karar verdi. İki Türk ordusu Ankara civarında karşılaştılar. Yıldırım'ın ordusundaki Türk komutanlar, Türklerle savaşmak istemiyorlardı. Nitekim Timur'un ustaca düzenlenmiş propagandalarına kandılar ve Timur tarafına geçtiler. Yıldırım Beyazıt'la sonuna kadar dövüşen, kendi yakın güçleriyle, Sırp ordusu oldu. Yıldırım hem yenildi, hem esir düştü. (1402 - 28 temmuz) Bir yıl sonra da bu yiğit serdar, tutsaklığa dayanamayıp öldü.

RESMİ ARKA SAYFADA

YILDIRIM BEYAZIT

ULUĞ BEY

(1344-1449)

BİLGİN bir hükümdar!.. Halkı gibi, gökteki yıldızları da gözleyen, anlamaya çalışan bir devlet başkanı... Doğu Rönesansını yapan büyük kafalardan biri... Uluğ Bey, Timuroğullarındandır. Tarihin en tanınmış astronomlarından biridir. Semerkant Rasathanesi'nde yaptığı sürekli gözlemlerle, o güne kadar geliştirilmiş yıldızlar bilgisindeki yanlışları düzelten bu hakan, daha sonra Batıda gelişmeğe başlayan Astronomi bilimine büyük katkılarda bulundu.

Timur'un küçük oğlu Şahruh, Uluğ Bey'in babasıdır. Onu, büyükannesi İmparatoriçe Saray Mülk Hanım himayesine aldı ve yanında büyütüp, eğitti. 22 mart 1394'de İran'ın Sultaniye şehrinde doğdu. Çağın bilginlerinden ders aldı. 17 yaşına bastığı 1411 yılında, Maveraünnehir eyaletine, İmparatorluk Naibi olarak görevlendirildi. Maveraünnehir eyaletinin başkenti, Semerkant'tır.

ÇAĞININ EN İLERİ FİKİRLERİ İLE DOLU İDİ

SEMERKANT, Buhara, Fergana, yâni Maveraünnehir havzası, tarihin büyük fikirlerine ve fikir adamlarına yataklık ve kaynaklık etmiş bir bölgedir. Çok değerli din, tasavvuf, fikir ve sanat adamı yetiştirmiştir. Daha 17'sinde iken, böyle bir bölgeye İmparator Naibi atanan Uluğ Bey, çağının en ileri fikirleriyle dolu idi. 38 yıl bu bölgede, gerçek bir imparator gibi yaşamış ve çevresine, çağın en ileri bilginlerini, sanatkârlarını toplamış, sarayını bir üniversite haline koymuştur.

Tarih felsefecilerinin, "Timuroğulları Türk Rönesansı" adını verdiklerini uygarlık hamlesinin gerçek kurucularından biri olmuştur. Yalnız çevresinin değil, çağının en ünlü matematikçilerinden, astronomlarından biri idi. Osmanoğullarının 2. Murad döneminde yaşıyordu. 2. Murad, Semerkant hükümdarının fikir ve sanatta açtığı çığırı yakından izliyor, bu hareketlerden yararlanıyor, Uluğ Bey de, 2. Murad'ın Osmanlı ülkesinde başlattığı fikir ve sanat hareketlerini dikkatle izliyordu.

ORDUSUNU DÜZENLEDİKTEN SONRA KENDİNİ BİLİME VERDİ

HÜKÜMDARLIĞININ ilk yıllarında, bölgesindeki asayişi sağladı, çevresini düzene soktu, ordusunu caydırıcı bir güç haline getirdikten sonra, kendisini bilime ve uygarlığa verdi. Dünyanın ve insanların, savaşla değil barışla düzeleceğine, bilim, sanat ve fikrin savaş değil, barış aradığına inanıyordu. Uygar bir dünya kurmadan, insanların mutlu olacaklarına inanmak hayaldi.

Bir taraftan Çin'e, bir taraftan Osmanlılara heyetler göndererek, oralardaki bilginleri kendi ülkesinde toplamaya çalıştı. Kendisi de, Semerkant'ta kurduğu rasathanede çalışıyor, Arapların bir yere kadar geliştirdikleri gökbilgisini, hem daha da geliştiriyor, hem yanlışlarını düzeltiyordu.

Babasının ölümü üzerine Uluğ Bey, Doğu Türk Hakanlığı tahtına oturdu. (1446) Fakat üç yıl geçmeden oğlu, Uluğ Bey'e başkaldırdı. Etrafına topladığı insanlarla Semerkant'a yürüdü. Oğlunun bu hareketi, duygulu, bilgin babayı çok üzdü. Fakat o da ordusu ile oğlunun karşısına çıktı ve onu yendi. Merhametli idi. Oğlunu bağışladı.

Baba, oğlunu bağışlamıştı ama, oğlunun hırsı babayı bağışlamamıştı. Yeniden bir ordu topladı ve yeniden babasına saldırdı. Bu sefer talih oğlundan yana idi. Uluğ Bey 1449'da öldürüldü. Baba katili oğlu da tahta geçti.

TÜRK KÜLTÜRÜNÜN EN BÜYÜK İNSANLARINDAN

ULUĞ Bey, Semerkant Rasathanesi'nde bir ömür boyu yaptığı gözlemlerini "Ziyc" adlı bir eserde toplamıştır. Bu eser, daha 15. yüzyılda Latince'ye çevrildi ve 16. yüzyılda hemen bütün Batının astronomi ve matematik kaynağı olarak elden ele geçti. 17. yüzyıl Avrupa üniversitelerinde okunan ders kitabı olmuştur.

Galile'den çok evvel, Galile'nin vardığı yere varan ve dünyanın döndüğünü fark ederek hesaplarını buna göre yapan Uluğ Bey, Türk kültürünün en büyük insanlarından biridir. Yazık ki, ömrünün en verimli bir çağında 55 yaşında iken evlât ihanetini görerek öldü.

Uluğ Bey'in 38 yıllık hükümdarlığı sırasında Semerkant, Buhara, Fergana, Kâşgar ülkelerinde bilim, sanat, edebiyat ve fikir, en yüksek doruklara ulaşmıştır. Bir uygarlık öncüsüydü. Türk soyunun büyükleri arasındaki yerini, gelecek zamanlarda da şerefle koruyacaktır.

RESMİ ARKA SAYFADA

ULUĞ BEY